

Sygn. akt I CSK 340/19

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 22 listopada 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak

SSN Krzysztof Pietrzykowski (sprawozdawca)

Protokolant Justyna Kosińska

w sprawie z powództwa P. G.
przeciwko (...) Bank S.A. w W.
o ustalenie, ewentualnie zapłatę,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 22 listopada 2019 r.,
skargi kasacyjnej powoda
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 24 lipca 2017 r., sygn. akt VI ACa (...),

- 1. prostuje oczywistą niedokładność w komparycji zaskarżonego wyroku w zakresie oznaczenia przedmiotu postępowania w ten sposób, że w miejsce wyrazów "o zapłatę" wpisuje sformułowanie "o ustalenie, ewentualnie zapłatę";**
- 2. oddala skargę kasacyjną w części dotyczącej żądania ustalenia nieważności umów;**
- 3. uchyla zaskarżony wyrok w pozostałej części i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu w (...) do**

ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

P. G. dnia 18 lipca 2012 r. wniósł przeciwko (...) Bank S.A. w W. (obecnie (...) Bank S.A. w W.) powództwo o ustalenie nieważności dwóch umów zawartych przez strony dnia 19 maja 2008 r.: umowy ramowej o współpracy w zakresie transakcji terminowych i pochodnych oraz umowy dodatkowej w sprawie limitu dla transakcji zamiany oraz - jako żądanie ewentualne - o zasądzenie od pozwanego kwoty 150 000 zł.

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 7 grudnia 2015 r. oddalił powództwo i zasądził od powoda na rzecz pozwanego kwotę 9 917 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania. Ustalił, że P. G., prowadzący działalność gospodarczą, dnia 5 listopada 2007 r. wystąpił do (...) Leasing S.A. o udzielenie kredytu w wysokości 850 000 zł na transakcje rynku pieniężnego typu m.in. CIRS oraz otrzymał taki kredyt na okres 18 miesięcy. Strony dnia 21 lutego 2008 r. zawarły dwie umowy: umowę ramową transakcji terminowych i pochodnych oraz umowę dodatkową w sprawie limitu dla transakcji zamiany, na podstawie których przyznany limit był wykorzystany do przeprowadzania transakcji zamiany kwot odsetek z polskich złotych na jeny japońskie. Integralną część tych umów stanowił regulamin transakcji terminowych i pochodnych (dalej: „regulamin”). Strony uzgodniły, że klient banku będzie zobowiązany do ustanowienia na jego rzecz kaucji zabezpieczającej mogące powstać w przyszłości wierzytelności banku z tytułu rozliczenia transakcji. Dnia 19 maja 2008 r. strony zawarły dwie analogiczne umowy, które zastąpiły umowy z dnia 21 lutego 2008 r. W umowie ramowej strony oświadczyły, że zamierzają zawierać transakcje na warunkach określonych w regulaminie i odpowiednich umowach dodatkowych. Powód oświadczył, że został mu doręczony regulamin, którego treść jest mu znana i przez niego akceptowana, pracownik banku wyjaśnił mu sposób zawierania i rozliczania transakcji określony w regulaminie, znane i zrozumiałe są mu zasady i tryb dokonywania transakcji określone w regulaminie i zobowiązuje się do ich przestrzegania, będzie dokonywał

transakcji wyłącznie na podstawie własnych, podjętych niezależnie od banku, decyzji na własne ryzyko i odpowiedzialność, na podstawie analiz i oceny zasadności i celowości zawarcia i wyboru rodzaju transakcji oraz przed zawarciem jakiegokolwiek transakcji rozważy ryzyko prawne, ekonomiczne i podatkowe, a także potencjalne ryzyko poniesienia straty. Umowa została zawarta na czas nieokreślony. Strony uzgodniły, że w wypadku, gdyby bieżąca wycena rynkowa transakcji zamiany stanowiła wartość ujemną i przekraczała kwotę 29 560 000 jenów japońskich, klient ma obowiązek ustanowienia dodatkowego zabezpieczenia w postaci kaucji w trybie określonym w § 6 regulaminu. Dnia 10 lipca 2008 r. została zawarta transakcja zamiany kwot bazowych i stóp procentowych o wartości 2 000 000 zł. Transakcja ta, w związku z kryzysem ekonomicznym w Europie i znacznym spadkiem wartości złotego w stosunku do jena japońskiego, została za porozumieniem stron rozwiązana dnia 10 lutego 2009 r. Dnia 20 lutego 2009 r. pozwany udzielił powodowi w ramach prowadzonej przez niego działalności gospodarczej kredytu na spłatę powstałych zobowiązań. Powód oświadczył, że poddaje się egzekucji w trybie określonym w art. 97 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe (jedn. tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 2187 ze zm.; dalej: „pr. bank.”), do łącznej kwoty aktualnego zadłużenia wraz z odsetkami i innymi kosztami, jednakże do kwoty nie wyższej niż 2 565 000 zł w zakresie wszelkich należności wynikających z umowy. Zabezpieczeniem spłaty kredytu były pełnomocnictwo do rachunku bieżącego i innych rachunków powoda w banku i hipoteka zwykła w kwocie 1 710 000 zł oraz hipoteka kaucyjna do kwoty 500 000 zł na nieruchomościach stanowiących współwłasność majątkową małżeńską P. G. i I. G. W piśmie z dnia 14 września 2009 r. pełnomocnik powoda podniósł, że powód nie zapoznał się z obowiązującymi u pozwanego procedurami zarządzania transakcjami terminowymi i instrumentami pochodnymi i nie miał możliwości zapoznania się z systemem zarządzania ryzykiem związanym z przeprowadzeniem tych transakcji. W odpowiedzi pozwany przesłał informacje zamieszczone w pismach z dnia 26 czerwca 2009 r. i 28 września 2009 r.

Sąd Okręgowy nie znalazł podstaw do uznania za nieważne umów zawartych przez strony w dniu 19 maja 2008 r., gdyż powód nie wskazał, które postanowienia zawarte w umowach są sprzeczne z ustawą. Podkreślił, że nie

doszło do naruszenia art. 9 pr. bank. regulującego funkcjonujący w banku system zarządzania. Powołując się na oświadczenia złożone przez powoda w umowach ramowych z dnia 21 lutego 2008 r. i 19 maja 2008 r. przyjął, że nie można uznać prawdziwości twierdzenia powoda, iż nie znał regulaminu, z którego wprost wynika, że bank nie ponosi odpowiedzialności za finansowy wynik transakcji. Uznał też za wątpliwe posiadanie przez powoda interesu prawnego do wystąpienia z powództwem na podstawie art. 189 k.p.c. Oceniając zasadność roszczenia dotyczącego zasądzenia kwoty 150 000 zł, wskazał, że nie ma podstaw do uwzględnienia tego roszczenia powoda stosownie do art. 405 lub 410 k.c., skoro nie można postawić pozwanemu zarzutu, iż działał bez podstawy prawnej, a powód nie spełnił świadczenia na rzecz pozwanego, które mogłoby być uznane za nienależne. Spostrzegł, że powód nie wykazał, aby pozwany dopuścił się wobec niego deliktu (art. 415 k.c.) albo nie wywiązał się z umów zawartych dnia 29 maja 2008 r. (art. 471 k.c.). Zwrócił uwagę na to, że powód nie podał, mimo odrębnego wezwania, w jaki sposób wyliczył szkodę na kwotę 150 000 zł, skoro upatruje swojej szkody w wysokości 2 000 000 zł w związku z koniecznością spłaty kredytu zaciągniętego u pozwanego dnia 20 lutego 2009 r. Oceniał jako nieuzasadniony i spóźniony zarzut powoda dotyczący braku upoważnienia osób podpisanych pod umowami z dnia 19 maja 2008 r. do reprezentowania pozwanego.

Powód wniósł apelację od wyroku Sądu Okręgowego.

Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 24 lipca 2017 r. oddalił apelację i zasądził od powoda na rzecz pozwanego kwotę 5 400 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego. Uznał za bezzasadne podniesione w apelacji zarzuty naruszenia art. 386 § 6 i art. 233 § 1 k.p.c. Podzielił stanowisko Sądu Okręgowego co do braku interesu prawnego powoda w żądaniu stwierdzenia nieważności zawartych umów (art. 189 k.p.c.), skoro powód wystąpił jednocześnie z żądaniem zasądzenia odszkodowania. Zwrócił uwagę, że uznanie czynności prawnej za nieważną na podstawie art. 58 § 2 k.c. czyni bezzasadnymi roszczenia wywodzone z art. 471 k.c., gdyż umowa nieważna nie wywołuje żadnych skutków prawnych, nie jest zatem możliwe wywodzenie roszczeń odszkodowawczych z jej niewłaściwego wykonania lub niewykonania. Wyjaśnił, że art. 9 pr. bank. Wypełnia zalecenia wynikające z postanowień art. 22 dyrektywy 2006/48/WE z dnia 14 czerwca 2006 r.

w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe, a w art. 9b pr. bank. zdefiniowano system zarządzania, m.in. ryzykiem, co jednak odnosi się do banku, a nie do jego kontrahenta. Oceniał też jako bezzasadne zarzuty odnoszące się do braku wykazania przez pozwanego umocowania osób zawierających w jego imieniu umowę z powodem. Przyjął, że zawarta przez strony umowa ramowa jest umową nienazwaną, pozbawioną *essentialiae negotii*, kształtowaną w każdym przypadku przez strony według schematu wypracowanego przez praktykę gospodarczą, orzecznictwo i doktrynę. Wskazał, że taka umowa podlega ocenie w świetle przesłanek określonych w art. 353¹ k.c. Stwierdził, że w niniejszej sprawie była to umowa oparta na ryzyku związanym z wahaniami kursów waluty będącej podstawą dokonywanych rozliczeń, jednak ryzyko to obciążało obie strony umowy. Skonstatował, że z zasad współżycia społecznego, określanych mianem lojalności i uczciwości w obrocie gospodarczym, wynika, iż umowa wzajemna powinna stwarzać równorzędne warunki jej realizacji. Uznał jednak, że stwierdzenie nierównomiernego rozłożenia ryzyka osiągnięcia korzyści i wysokości świadczeń obciążających tylko jedną lub obie strony umowy nie oznacza, iż czynność prawna narusza zasady słuszności kontraktowej i z tej przyczyny jest nieważna na podstawie art. 58 § 2 k.c. (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2011 r., II CSK 528/10, niepubl. i z dnia 18 marca 2008 r., IV CSK 478/07, niepubl.). Zauważył, że pozwany dopełnił obowiązków informacyjnych wobec powoda w stopniu pozwalającym na dokonanie racjonalnej oceny ryzyka związanego z zawarciem umowy. Stwierdził, że strony wcześniej łączyła umowa o podobnym charakterze, ponadto przed podpisaniem umów powód był wielokrotnie informowany przez pracowników pozwanego o charakterze i celach transakcji, a także o wszelkich ryzykach, które mogą tej transakcji towarzyszyć. Zaznaczył, że powód błędnie zestawia przepisy art. 353¹ i art. 58 § 2 k.c. W konsekwencji podniósł, że nie ma podstaw do stwierdzenia nieważności umów zawartych przez strony ani do zastosowania przepisów art. 405, 410, 415 i 471 k.c.

Powód wniósł skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego, zarzucając naruszenie prawa materialnego, mianowicie art. 65 § 1 i 2 w związku z art. 58 § 1 i 2 w związku z art. 353¹ k.c., art. 353¹ w związku z art. 58 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 9, 9b ust. 2 pkt 1 pr. bank. oraz art. 19 dyrektywy 2004/39/WE Parlamentu

Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie rynków instrumentów finansowych, art. 410 § 2 w związku z art. 405 w związku z art. 58 § 1 i 2 k.c., art. 471 k.c. w związku z art. 5 ust. 2 pkt 4 i 7 pr. bank. w związku z art. 19 dyrektywy 2004/39/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie rynków instrumentów finansowych, art. 471 k.c. oraz art. 471 k.c. w związku z art. 354 § 1 w związku z art. 56 k.c., a także przepisów postępowania, mianowicie art. 378 § 1 k.p.c. w związku z art. 471 w związku z art. 6 k.c., art. 378 § 1 w związku z art. 386 § 6 w związku z art. 391 § 1 w związku z art. 328 § 2 w związku z art. 207 § 6 w związku z art. 227 w związku z art. 217 § 2 i 3 k.p.c. oraz art. 382 w związku z art. 386 § 2 w związku z art. 391 § 1 w związku z art. 328 § 2 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności należy wyjaśnić, że komparycja zaskarżonego wyroku wymagała sprostowania w zakresie oznaczenia przedmiotu postępowania polegającego na wpisaniu wyrazów „o ustalenie, ewentualnie zapłatę” zamiast wyrazów „o zapłatę”.

Pierwsza grupa zarzutów naruszenia prawa materialnego jest związana z oceną Sądu Apelacyjnego, że wiążące strony dwie umowy zawarte dnia 19 maja 2008 r. nie są nieważne.

Powód twierdzi, po pierwsze, że art. 65 § 1 i 2 w związku z art. 58 § 1 i 2 w związku z art. 353¹ k.c. zostały naruszone przez ich błędną wykładnię oraz niewłaściwe zastosowanie, a w konsekwencji uznanie, iż zawarte przez strony umowy dnia 19 maja 2008 r. stanowią umowy losowe oparte na ryzyku związanym z wahaniami kursów waluty będącej podstawą dokonywanych rozliczeń, nienazwane, kształtowane wyłącznie przez strony, doktrynę i orzecznictwo, oraz pozbawione *essentialia negotii*. Zdaniem powoda, takie określenie kwalifikacji prawnej tych umów jest błędne, nader ogólne, dokonane w sposób niewystarczający i mało klarowny z jurystycznego punktu widzenia, z pominięciem rzeczywistego celu umów i ich wzajemnych obowiązków, w efekcie czego nastąpiło zaniechanie stwierdzenia nieważności tych umów. Zarzut ten jest nietrafny, gdyż Sąd Apelacyjny dokonał prawidłowej oceny prawnej rozważanych

umów, w szczególności jako umów nienazwanych. Tymczasem przedmiotowo istotne elementy (*essentialia negotii*) występują tylko w umowach nazwanych.

Po drugie, według powoda doszło do naruszenia art. 353¹ w związku z art. 58 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 9, 9b ust. 2 pkt 1 pr. bank. oraz art. 19 dyrektywy 2004/39/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie rynków instrumentów finansowych przez ich błędną interpretację, polegającą na stwierdzeniu, że pozwany wypełnił spoczywające na nim obowiązki informacyjne, oraz niezastosowanie w sytuacji wystąpienia podstaw do stwierdzenia nieważności umów z dnia 19 maja 2008 r. jako sprzecznych z naturą tych zobowiązań, zasadami współżycia społecznego, w tym zasadą uczciwego obrotu, pewności obrotu, lojalności kontraktowej, równości stron i słuszności kontraktowej, a także ekwiwalentności świadczeń, których postanowienia wykraczały poza ramy swobody kontraktowej. W okolicznościach niniejszej sprawy nie doszło jednak do naruszenia przez powoda obowiązków informacyjnych. Z ustaleń faktycznych wynika bowiem, że powód oświadczył, iż został mu doręczony regulamin, którego treść jest mu znana i przez niego akceptowana, pracownik banku wyjaśnił mu sposób zawierania i rozliczania transakcji określony w regulaminie, znane i zrozumiałe są mu zasady i tryb dokonywania transakcji określone w regulaminie i zobowiązuje się do ich przestrzegania, będzie dokonywał transakcji wyłącznie na podstawie własnych, podjętych niezależnie od banku, decyzji na własne ryzyko i odpowiedzialność, na podstawie analiz i oceny zasadności i celowości zawarcia i wyboru rodzaju transakcji oraz przed zawarciem jakiejkolwiek transakcji rozważy ryzyko prawne, ekonomiczne i podatkowe, a także potencjalne ryzyko poniesienia straty. Poza tym powód nie wykazał ani tego, które postanowienia rzeczonych umów miałyby być nieważne, ani tego, na czym miałyby polegać sprzeczność z naturą zobowiązań, zasadami współżycia społecznego, w tym zasadą uczciwego obrotu, pewności obrotu, lojalności kontraktowej, równości stron i słuszności kontraktowej, a także ekwiwalentności świadczeń.

W konsekwencji nie jest też trafny zarzut naruszenia art. 410 § 2 w związku z art. 405 w związku z art. 58 § 1 i 2 k.c. przez jego niezastosowanie w sytuacji, w której pozwany uzyskał od powoda korzyść, podczas gdy umowy z dnia 19 maja 2008 r. były nieważne i nie stały się ważne. Nie mogło bowiem dojść do naruszenia

przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu i świadczeniu nienależnym, skoro powód nie wykazał nieważności umów.

Należy ponadto podkreślić, że, zdaniem Sądu Apelacyjnego, powód nie ma interesu prawnego w żądaniu stwierdzenia nieważności zawartych umów (art. 189 k.p.c.), skoro powód wystąpił jednocześnie z żądaniem zasądzenia odszkodowania. Powód jednak nie podniósł stosownego zarzutu w tym zakresie.

Kolejny zarzut naruszenia prawa materialnego dotyczy błędnej wykładni art. 471 k.c. w związku z art. 5 ust. 2 pkt 4 i 7 pr. bank. w związku z art. 19 dyrektywy 2004/39/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie rynków instrumentów finansowych polegającej na uznaniu, że pozwany spełnił obowiązki informacyjne wobec powoda w stopniu pozwalającym mu na dokonanie racjonalnej oceny ryzyka związanego z zawarciem umów z dnia 19 maja 2008 r. Jak już wyżej wskazano, w okolicznościach niniejszej sprawy nie doszło do naruszenia przez pozwanego obowiązków informacyjnych.

Trafne są natomiast dalsze zarzuty naruszenia art. 471 k.c. samodzielnie oraz w związku z art. 354 § 1 i w związku z art. 56 k.c. i związane z tym zarzuty naruszenia wskazanych w skardze kasacyjnej przepisów postępowania. W szczególności bowiem pozwanego obciąża brak odpowiedniej reakcji na zjawisko polegające na znacznym spadku wartości złotego w stosunku do jena japońskiego, które spowodowało u powoda stratę wynikającą z zawartych umów w wysokości wyższej niż 200 000,00 zł. Sąd Apelacyjny w ogóle nie odniósł się do tej kwestii, poprzestając na ogólnym stwierdzeniu, że nie ma podstaw do zastosowania m.in. art. 471 k.c. Tymczasem transakcje CIRS wiążą się z istotnym ryzykiem dla obu stron umowy i nie powinny obciążać wyłącznie klienta banku, jak się stało w niniejszej sprawie.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ i art. 398¹⁵ § 1 orzekł, jak w sentencji.